www.turkishstudies.net/religion

Turkish Studies - Comparative Religious Studies

eISSN: 2667-5544

Research Article / Araştırma Makalesi

INTERNATIONAL
BALKAN
UNIVERSITY
Sponsored by IBU

Niyâzî-i Mısrî'nin İzinde: Gülzâr-ı Mısrî

In the Footsteps of Niyazi Misry: Golzaar Misry

Serhat Gültaş*

Abstract: One of The biography types in the Turkish literature is the sagas written by considering the chronological information. In this study, *Golzaar Misry*, the work of Niyâzî Mısrî, who was the last *Postnîshin* (the Chief Sheikh) of Bursa Misry Dervish Lodge, also the senior dervish of the Misriyye order, to which Shams Al-Din Mısrî was also a member, will be introduced to the world of science by considering various aspects. *Golzaar Misry* is the first work in the triple series, which Shams Al-Din Efendi intended to write. In this context, *Yadigar Shamsy*, in which many aspects of Bursa Dervish Lodges are examined, takes the second place. The last link of this series is *Bahaar-ı Shamsy*, which included the biographies of famous people in Bursa belonging to different professional groups like scholars, sheikhs and calligraphists after 1846. Only *Yadigar-ı Shamsy*, which is one of the above-mentioned works, has been brought into publishing life, and only the names of the other two works in unique form are known, and have not yet been published. It is mostly possible to determine the full works of many authors who lived in the pre-Republican period based on the works written after them. One exception to this situation is Shams Al-Din Efendi. Because Shams Al-Din Efendi both documented his works himself, and gave first-hand information on their contents. In this context, uncommonly, he wrote a brief poem in each line stating the contents of the book and its name in each of his books. In this study, after providing informed on the life of Shams Al-Din Efendi, who is the author of *Golzaar Misry*, and his poetry and prose works as far as it can be reached, firstly, the sources of *Golzaar Misry*, which is the subject of the present study, its copies and type characteristics, and its importance for the Misriyye culture will be dealt with.

Structured Abstract: Publishing several of Shams Al-Din Mısrî's works written about his life in the same or in a simplified way was the subject of two postgraduate studies. Aside from these studies, unfortunately, there are no other comprehensive studies that can shed light on his multifaceted life, which can be considered very little compared to both his sizable life and works. Of course, the primary reason for this is that almost all of his works are found in one unpublished and unique copy. For this reason, it is necessary to refer to his own works firstly when preparing his life story.

* Arş. Gör. Bursa Uludağ Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Tasavvuf
Research Assistant, Bursa Uludağ University, Faculty of Theology, Mysticism
ORCID 0000-0002-4058-750X
serhatgultas@uludag.edu.tr

Cite as/ Atıf: Gültaş, S. (2020). Niyâzî-i Mısrî'nin izinde: Gülzâr-ı Mısrî, *Turkish Studies - Religion*, 15(1), 23-41.
<https://dx.doi.org/10.29228/TurkishStudies.39685>

Received/Geliş: 11 November/Kasım 2019

Accepted/Kabul: 25 February/Şubat 2020

Copyright © INTAC LTD, Turkey

Checked by plagiarism software

Published/Yayın: 29 February/Şubat 2020

CC BY-NC 4.0

Shams Al-Din Misry's *Golzaar Misry*, which he shaped around *Niyazi Misry* and Bursa Misrî Dervish Lodge, also included his own autobiography in the *Hulefâ Chapter*, because he was the last chief dervish of the lodge. In light of this first-hand information, his life story is briefly as follows:

Shams Al-Din Efendi, who was born on 26 Shaban 1283/January 3, 1867 in Bursa as the son of Mısrı Lodge Sheikh İsmail Nazif Efendi, later took the surname "Ulusoy" after the Surname Law (Ulusoy 19...; Yücer 1937: 38; Fındıkoğlu, 1941: 35). The author, who was also known for his historian side, also mentioned the history of his own birth in his work *Misbâr Misry*, which he wrote by compiling the dates when many famous people died.

Shams Al-Din Efendi, who received his first education from his father, completed primary school at Bursa Şakar Hoca School, completed his spiritual journey at Atinalı Ali Rıza Efendi Lodge under the supervision of Sheikh Mustafa Lutfullah Efendi, and became the dervish of Bursa Misry Lodge in 1310/1893. Shams Al-Din Efendi, who continued his work as the Chief Sheikh in this lodge until 1925, the year the lodges were closed, died in Istanbul in 9 *Teşrîniyevvel* (October) 1936 at the age of 59, and was buried in the Merkez Efendi Cemetery. He served to the culture of Bursa and its history with his pen until his death. The compilation and the contents of the works of Shams Al-Din Efendi, who wrote works in every conceivable field about Bursa, will be dealt with under a separate title.

It is mostly possible to determine the full works of many authors who lived in the pre-Republican period based on the works written after them. One exception to this situation is Shams Al-Din Efendi. Because Shams Al-Din Efendi both documented his works himself, and gave first-hand information on their contents. In this context, uncommonly, he wrote a brief poem in each line stating the contents of the book and its name in each of his books. This poem was recorded in his Divan *Eş'âr-ı Şamsy* as "*Âsârımın esâmîsini mübeyyin manzumedir*", it was recorded as "*Manzûme-i Âsâr*" in *Diyyâr Şamsy*.

Shams Al-Din Efendi mostly explained the source of the information he narrated when he recorded biographical or historical information, reassuring the reader. With this method, the references of *Golzaar Misry* can roughly be reached. The sources of the work can be examined in two categories; in a written and verbal way.

One aspect, which distinguished and privileged *Golzaar Misry* from the other works devoted to the same subject, is the richness and originality of his verbal sources. In this respect, *Golzaar Misry* Efendi himself, his father İsmail Nazif Efendi (d. 1888), and his Sheikh Mustafa Lutfullah Efendi (d. 1903) constitute the basic verbal sources of the work. In addition, Sheikh Ferîd Efendi, who was the Chief Dervish of *Etyemez Dergâh* in Istanbul, also made narrations from Yahya Bey from the *Kaygulu Dergah Bendegân*.

Shams Al-Din Efendi, who named all his works under the nick-name "*Şamsy*", named his work as "*Golzaar Misry*", devoted it to *Niyazi Misry* and his lodge, referring this sizable work to his Chief Sheikh on his spiritual journey.

The text is surrounded by a frame consisting of two lines, and the information that was added later is often written out of this frame. These consist of corrections of information or titles. The text proceeded not in the form of document number but in the form of page numbers written outside the frame. The families or the family trees of the sheikhs are first shown as tables, followed by a separate title for each name. The pages from the beginning to the 402nd page constitute the second volume of the work, *Yâdigâr-ı Şamsy*, and the pages from 405 to the end constitute the first volume, *Golzaar Misry*. There is important information like the birth and death information of the people who were included in the biography, the inscriptions on their tombstones, the dates of their deaths, families and professions, work -if any-, and where they were buried, their moods, and moral and personal characteristics.

It is possible to examine the Ottoman prose, which developed as of the 15th Century, in three categories as the Simple, Medium and Ornate, like the Turkish Literary History. (İz, 1964: 5-17). As it was mentioned in the references section of *Golzaar Misry*, although almost all of the biographical works that were mentioned consisted of synonymous and selected words, Arabic-Persian descriptions, and long sentences, the style of Shams Al-Din Efendi was written in the form of prose that can be called plain.

When the biographical information contained in *Golzaar Misry* and other sagas are compared, it is noted that generally the information in *Golzâr Misry* is much more sizable and neater. It is seen that the

information on the subject is detailed with various sources after investigating, and comments on the subject are made about the events that were superficially approached in the sagas written before it.

The author also offered examples of the poems of the people with poetic aspects by making a selection in line with his own poetry taste at the end of the biographies. In this respect, there is also important information about our literary world.

Golzaar Misry, which is the most sizable work written on Niyazi Misry and his lodge, was written in a very simple and understandable Turkish. In the work, information was given on the documents of Niyazi Misry and his caliphs was given in detail, and from time to time, narrations were made from verbal sources within the framework of the documents obtained, without mentioning the controversial topics of the period. In this way, the time was traced from the beginning of the *Misriyye Tariqa* to the time of Shams Al-Din Efendi, the last Chief Dervish of the lodge. The fact that Shams Al-Din Efendi reviewed previously written works of the same culture to create a more holistic and comprehensive perspective, his work contained first-hand documents, referring to verbal sources, including many unique works directly in narrations, seeing the historical works like tombstones, inscriptions, cemeteries, lodges that were standing during the period when his work was written makes *Golzaar Misry* valuable for the culture of Bursa in general, and for the Culture of Misriyye Tariqa in a more special point of view.

Keywords: Shams Al-Din Mısrî, Golzaar Mısrî, Niyazi Mısrî, Biography, Mysticism

Öz: Türk Edebiyatı'ndaki biyografi türlerinden biri de kronolojik bilgiler dikkate alınarak kaleme alınan menâkıbnâmelerdir. Bu çalışmada Bursa Mısrî tekkesinin son postnişini Şemseddin Mısrî'nin de mensubu bulunduğu Mısrîyye tarikatının piri Niyâzî-i Mısrî ve Mısrîyye kültürüne ayrılan *Gülzâr-ı Mısrî* isimli eserinin çeşitli yönleriyle ele alınarak ilim dünyasına tanıtılacaktır. *Gülzâr-ı Mısrî*, Şemseddin Efendi'nin oluşturmayı düşündüğü üçlü serinin ilk eseridir. Bu bağlamda Bursa dergahlarının pek çok yönüyle incelendiği *Yâdigâr-ı Şemsî* ikinci sırayı almaktadır. Serinin son halkası ise 1846 yılından sonra Bursa'da bulunan âlim, şeyh, hattât gibi farklı meslek gruplarına mensup Bursalı meşhûr kişilerin biyografilerinin serdedildiği *Bahâr-ı Şemsî*'dir. Adı geçen eserlerden yalnızca *Yâdigâr-ı Şemsî*, yayın hayatına kazandırılmış olup ünik nüsha halindeki diğer iki eserin ise yalnızca isimleri bilinmekle birlikte henüz neşredilmemiştir. Cumhuriyet öncesi dönemde yaşamış birçok müellifin telifâtının tam olarak tespit edilebilmesi çoğunlukla kendisinden sonra kaleme alınmış eserlerden hareketle mümkün olabilmektedir. Bu durumun bir istisnası Şemseddin Efendi'dir. Zira Şemseddin Efendi bizzat eserlerinin hem dökümünü yapmış hem de muhtevaları hakkında birinci elden bilgi vermiştir. Bu bağlamda örneğine ender rastlanan bir şekilde o, her beytinde kaleme aldığı kitabın ismini ve kısaca muhtevalarını belirterek bir manzûme yazar. Öncelikle *Gülzâr-ı Mısrî*'nin müellifi Şemseddin Efendi'nin hayatı, silsilesi ulaşılabildiği kadarıyla manzûm ve mensur eserleri hakkında bilgi verildikten sonra, çalışmanın esâs konusunu teşkil eden *Gülzâr-ı Mısrî*'nin kaynakları, nüsha ve tür özellikleri, muhtevaları ve Mısrîyye kültürü açısından önemi ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: Şemseddin Mısrî, Gülzâr-ı Mısrî, Niyâzî-i Mısrî, Biyografi, Tasavvuf

Giriş

Bu çalışmada Şemseddin Mısrî'nin(ö.) *Gülzâr-ı Mısrî* isimli menâkıbnâmesinin Mısrîyye kültürü açısından önemi vurgulanacaktır. Öncelikle kaleme aldığı eserleriyle Bursa tasavvuf ve tarikat kültürüne pek çok katkısı olan Şemseddin Efendi'nin hayat seyrine temas edilecek ardından makalenin esas konusunu teşkil eden eseri incelenecektir.

Vefeyât, sözlükte ölüm belgesi veya ölüm anlamına gelen vefât kelimesinin çoğulu iken(Devellioğlu 2008:1143; Nâcî 1995: 390), bir kavram olarak ise, ravilerin ve tanınmış kişilerin vefât tarihlerine yer veren eserlerin ortak adı (Efendioğlu 2012: 603), ünlü kişilerden kimilerinin sadece ölüm tarihlerini, kimilerinin ise ölüm tarihleriyle birlikte bir göreve atanma, görevden alınma ve nakil tarihlerini, kimilerinin de çok kısa biyografilerini barındıran kitaplar(Levend 1998: 442) anlamlarına gelir.

Vefeyatnameler gerek Türk Edebiyatı gerekse Tasavvuf Tarihi'nin mühim kaynakları arasında yer almaktadır. Bunlar içerisinde padişah, şeyhülislam, tasavvuf büyükleri, şair, hattât ve mûsikişinâsların hâl tercemelerini derleyen telifler özellikle dikkat çekmektedir. Söz konusu eserlerde, ilgili biyografi sahibinin doğum ve ölüm tarihleri, azil, nakil, sürgün, izdivâc ve eserlerinin telif tarihi gibi bilgilerin kaydedildiği görülmektedir. Bursa ve Mısırî kültürüne ilişkin vefeyâtâmeler de kaleme alındıkları döneme ilişkin birinci elden bilgiler vermektedir.

Hayatı

Şemseddin Efendi'nin gerek hayatına gerekse eserlerine kıyasla oldukça az denebilecek birkaç çalışma dışında ne yazık ki kuşatıcı ve onun çok yönlülüğüne ışık tutabilecek çalışmalar bulunmamaktadır. Elbette bu durumun birincil sebebi müellifin eserlerinin neredeyse tamamına yakınının yayınlanmamış ve ünik nüsha olarak tek elde bulunmasıdır. Bu nedenle onun hâl tercemesi hazırlanırken öncelikle kendi eserlerine başvurmak gerekmektedir.

Şemseddin Mısırî'nin, Niyâzî-i Mısırî ve Bursa Mısırî Dergahı etrafında şekillendirdiği *Gülzâr-ı Mısırî* isimli eserinin hulefâ faslında tekkenin son postnişini olması hasebiyle kendi otobiyografisine de yer vermiştir. Birinci elden edinilen bu bilgiler ışığında onun hayat hikayesi kısaca şöyledir:

26 Şaban 1283/3 Ocak 1867 tarihinde Mısırî Zâviyesi Şeyhi İsmail Nazif Efendi'nin oğlu olarak Bursa'da dünyaya gelen Şemseddin Efendi, Soyadı Kanunu'ndan sonra "Ulusoy" soyadını almıştır. (Yücer 1937: 38; Fındıkoğlu 1941: 35) Tarihçi yönüyle de öne çıkan müellif birçok meşhûr kimsenin vefatına düştüğü tarihleri derleyerek oluşturduğu *Misbâr-ı Mısırî* adlı eserinde kendi doğumuna da tarih düşmüştür. İlgili beyit şöyledir:

Velâdet tarihim Şemsî ne hoş ni'me't-tesâdüfdür

Gelirken âleme ruhum muhibb-i âl-i Beyt geldi 1283

Gülzâr-ı Mısırî den edinilen bilgiler çerçevesinde Şemseddin Efendi'nin babasından itibaren soy ağacı şöyledir:

İlk eğitimini babasından alan Şemseddin Efendi, ilkokulu Bursa Şeker Hoca Mektebi'nde tamamlarken seyrusülûkunu da Atinalı Ali Rıza Efendi Dergâhı Şeyhi Mustafa Lütfullah Efendi'nin nezâretinde ikmâl etmiş ve 1310/1893 senesinde Bursa Mısrî Dergâhı şeyhi olmuştur. Tekkelerin sırlandığı yıl olan 1925'e kadar bu tekkede postnişinlik vazîfesini deruhte eden Şemseddin Efendi, 9 Teşrinievvel 1936 tarihinde 59 yaşında iken İstanbul'da vefât ederek Merkez Efendi Mezarlığı'na defnedilene kadar, kalemiyle Bursa kültür ve tarihine hizmet etmiştir. Bursa ile ilgili akla gelebilecek her alanda telifatı bulunan Şemseddin Efendi'nin eserlerinin dökümü ve muhtevası ayrı bir başlık altında ele alınacaktır.

İbnülemin onu “ömrünü dolu dolu geçiren himmet sahibi bir şeyh” olarak nitelerken (İnal, 1998:1807), Dağlıoğlu ise İsmail Belîğ, Baldırzâde ve Gazzizade Abdüllatif Efendi ile karşılaştırarak Şemseddin Efendi'nin onlardan üstün olduğunu ifade eder. (Dağlıoğlu, 1937:385).

Şemseddin Efendi, Gülzâr-ı Mısrî'de ifade ettiği üzere ilk şeyhi İsmail Nazif Efendi'nin (ö.1302/1888) vefatının ardından Atinalı Ali Rıza Efendi dergâhı şeyhi Mustafa Lutfullah Efendi'ye (ö.1321/1903) intisâb ederek seyrusülûkunu onun nezâretinde tamamlamış ve 1310/1892 yılından tekkelerin kapatıldığı 1925 senesine kadar Bursa Mısrî Dergâhı'nın postnişini olmuştur. (Kara-Atlansoy 1997: 255-259)

Şemseddin Efendi'nin silsilesi kendi ifadesiyle şöyledir: “Cenâb-ı pîrden yedi vâsita ile silsilebend-i tarîkat-i alîyye oluyor ki, kırk birinci derecede Cenâb-ı fahr-ı Rusûl, mefhar-ı küll Efendimizde müntehidir.” (Şemseddin Mısrî: 419)

Eserleri

Cumhuriyet öncesi dönemde yaşamış birçok müellifin telifâtının tam olarak tespit edilebilmesi çoğunlukla kendisinden sonra kaleme alınmış eserlerden hareketle mümkün olabilmektedir. Bu durum bir istisnası Şemseddin Efendi'dir. Zira Şemseddin Efendi bizzat eserlerinin hem dökümünü yapmış hem de muhtevaları hakkında birinci elden bilgi vermiştir. Bu bağlamda örneğine ender rastlanan bir şekilde o, her beytinde kaleme aldığı kitabın ismini ve kısaca muhtevasını belirterek bir manzûme yazar. Bu manzûme onun *Eş'âr-ı Şemsî* adlı dîvânında “Âsârımın esâmîsini mübeyyin manzumedir” başlığıyla kaydedilirken, *Diyâr-ı Şemsî*'de ise “Manzûme-i Âsâr” olarak nakledilir. Onun sunduğu bilgiler ışığında eserleri manzûm ve mensur olmak üzere iki türde ele alınabilir.¹

Manzum Eserleri

- 1) **Bâzâr-ı Şemsî:** 1344(1925-1926) yılında tamamlanan eser, nasîhat türünde olup birçok mısra', beyit ve kıtayı içerir.
- 2) **Efkâr-ı Şemsî:** 1344(1924-1925) senesinde tamamlanmış olup Hz. Ali hakkında yazılan bir medhiyedir.
- 3) **Esmâr-ı Şemsî:** 1343(1924-1925) yılında kaleme alınan Esmâr-ı Şemsî, Hz. Ali'ye yazılmış bir medhiyedir.
- 4) **Eş'âr-ı Şemsî:** Şemseddin Efendi'nin Türkçe şiirlerini içeren müretteb dîvânı niteliğindeki Eş'âr-ı Şemsî 1323(1905-1906) yılında ikmâl edilmiştir.²

¹ Şemseddin Efendi'nin eserlerinin büyük bir kısmı henüz yayın hayatına kazandırılmamıştır. Yayınlanmış eserlere ilişkin bilgiler, ilgili yerlerde verilecektir. Yazma halindeki eserler Ahmet Erdönmez'in şahsi kütüphanesindedir. Çalışmamızda kullanılan nüsha ise Mustafa Kara'da bulunan fotokopi nüshadandır.

² Bkz. Mustafa Efe, *Mehmed Şemseddin Ulusoy'ın Eş'âr-ı Şemsî Adlı Dîvânı*, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa 2018.

5) **Gamgüsâr-ı Şemsî:** Bursa Ulucami'ye dair 45 beyitten oluşan bu manzûme 1345(1927) yılında yazılmıştır. Şemseddin Mısri, 23 Mayıs 1927 pazartesi akşamı on buçuk sularında Ulucami'de otururken caminin ruhaniyetinin kendisinde meydana getirdiği hâle binaen *Gamgüsâr-ı Şemsî*'yi nazmettiğini kaydetmiştir.

6) **Güftâr-ı Şemsî:** Şemseddin Efendi'nin yedi manzumeden müteşekkil, ikinci divânı olup 1346(1927-1928) yılında ikmâl edilmiştir.

7) **Hamse-i Ebrâr-ı Şemsî:** Hz. Peygamber, Mi'râc hadisesi ve âl-i abâ hakkında yazılmış bu 5 manzume 1344-1345 yılları arasında nazmedilmiştir.³

8) **İftihâr-ı Şemsî:** Ehl-i Beyt hakkında nazil olan 44 âyet, yine onlara ilişkin rivayet edilen 110 hadis-i şerif ve Hz. Ali'ye ait 110 hikmetli sözün tercümesini içeren *İftihâr-ı Şemsî* 1344(1915-1916) yılında tamamlanmıştır.

9) **İhtiyâr-ı Şemsî:** Şemseddin Efendi'nin bazı şairlerin şiirlerine yazdığı tahmislerden oluşur. Derlenme tarihi 1313(1895-1896)'dür.

10) **İzhâr-ı Şemsî:** Eserin tam adı: *Manzûme-i ızhârü'l-hak ve'l-hakikat fî reddi ashâbi't-ta'assub ve's-şî'a*'dır. Tasavvuf aleyhtarı kimseleri redde yönelik kaleme alınan *İzhâr-ı Şemsî* 1345(1926)'de yazılmıştır. Manzûmeye yazdığı mukaddimede Şemseddin Efendi, daha önce sûfiler aleyhine gerçekleşmiş birtakım tarihi olaylara değinir. Ardından şerî'at-tarîkat-hakikatın bir bütün olduğunu, bilhassa şeriatı hafife alan veya gereğini yerine getirmeyi bilerek reddeden kimselerin değil dervîş veya tarikat ehli, Müslüman dahi olamayacaklarını ifade eder. Nitekim ona göre dervîşlik şeriatın ayıdır gayrı değildir, hatta daha incesidir.

11) **Izmâr-ı Şemsî:** 1345(1926) senesinde yazılan *İzmâr-ı Şemsî*, 300 civârındaki soruya, 108 beyitlik bir manzûme ile verilen cevaplardan oluşur. Mü'ellif, çeşitli suallere önce "es'ile" kelimesinin ebced karşılığı olan 99 beyitten müteşekkil cevaplar yazmış, zamanla bu soruların sayısı artarak 400'ü bulmuştur. Bu duruma paralel olarak verilen cevap sayısı yani beyit sayısı da çeşitli ilavelerle "Hak" isminin ebced karşılığı olan 108'e çıkmıştır.

12) **Murgzâr-ı Şemsî:** 1299 (1881-1882) yılından itibaren Müellif tarafından derlenen Arapça-Türkçe ilâhî, gazel ve kasidelerden derlemedir.

13) **Mûsikâr-ı Şemsî:** 1300(1882-1883) yılından itibaren derlenen ve içerisinde çeşitli dua ve ilahilerin bulunduğu bir eserdir.

14) **Şâhvâr-ı Şemsî:** Türkçe, Arapça ve Farsça ilahilerden oluşan bir mecmuadır.

Mensur Eserleri

1) **Âsâr-ı Şemsî:** görülen bir takım olağanüstü hallerin kerâmet olup olmadığı, nakledilen kerametlerin nasıl ve hangi ölçülerle değerlendirilmesi gerektiği gibi konuları içerir. Şemseddin Efendi *Âsâr-ı Şemsî*'yi bizatihi kendisinin şahit olduğu garip haller ve söylemeyecek derecede dürüst kişilerden rivayet edilen kerametvari haller olmak üzere ikiye ayırır. Eserde en son nakledilen olayın târihi 23 Rebiülevvel 1349(18 Ağustos 1930)'dur.⁴

2) **Âyîne-i Diyâr-ı Şemsî:** Müellifin "Bursa'ya dair tarihî ictimâî bir eserdir" serlevhası ile taçlandırdığı ve bütün eserlerinin özeti niteliğindeki en hacimli eseridir. 11 Şevval 1351/5 Şubat 1933'de ikmâl edilmiştir. Sultanlar, şehzadeler ve vezirlerin isimlerinin hangi kaynaklarda, kaçınıcı sayfada bulunduğu, Bursa'nın ulemâ, meşâyih, musannif, şu'arâ, müellif, üdeba, hükemâ ve meşâhiri, mahalleleri, yetiştirilen meyveleri, varsa fabrikaları ve üretilen ürünleri, misafirhaneleri, hüsn-i hatları, mesire alanları, matbaaları, türbeleri, hamamları, hanları, kilise ve havraları,

³ Bkz. Mustafa Kara, *Mevlid*, Uludağ Yayınları, Bursa 2007.

⁴ Bkz. Arzu Meral, *Hakikatperest Olalım*, Revak Yayınları, İstanbul 2019.

sanatkarları, fırınları, spor alanları, eczahaneleri, suları, mahallî adetleri, müze ve dârülahadisi, pazar yerleri, yol ve caddeleri kısacası bir şehrin hemen hemen her yönüne ışık tutabilecek her konuyu ele alır.

3) **Bahâr-ı Şemsî:** 1846 yılından sonra Bursa'da bulunan ancak başka eserlerde hâl tercemeleri zikredilmeyen şeyh, âlim, müftü, şair, mûsikişinâs, hattât, doktor, meczûb-ı ilâhî, paşa, şehir eşrâfî ve sanatkarlarının hâl tercemelerini içerir. Telif yılı 1353 (1935)'dür.

4) **Behredâr-ı Şemsî:** 1337 (1918-1919) yılında kaleme alınmış olup vâridât türündedir.

5) **Bergüzâr-ı Şemsî:** Tasavvufî, içtimai konulardaki birçok makaleden oluşan *Bergüzâr-ı Şemsî*, 1334 (1915-1916)'da tamamlanmıştır.

6) **Bîdâr-ı Şemsî:** 1345 (1926-1927) yılında son şeklini alan Bîdâr-ı Şemsî, dinî hakikatleri izhâr etmenin gerekliliği, nikah, talak, miras, mefkûdun yani kaybolmuş bulunamayan kişinin hükmü, muhabbet etmenin lüzumu, ülkemizin terakkisi, yerli malını kullanmanın önemi, askerlik, askere giden kişinin bakıma muhtaç ailesinin durumu(kira vb), mezarlıklar, halka açık yerlerde sigara içmek, elbise-medeniyet ilişkisi, cumhuriyet gibi dini ve toplumsal konular işlenmiştir.

7) **Cûybâr-ı Şemsî:** Hollandalı şarkiyatçı Reinhart Dozy'nin çalışmalara esâs alınarak vücûda getirilen bir kitapta İslam aleyhinde serdedilen yanlış bilgiler tashih etmek, İslamiyet ve Hz. Peygamber'i müdâfa'a etmek amacıyla kaleme alınan Cûybâr-ı Şemsî, 27 Şaban 1344 Cuma (12 Mart 1926) tarihinde tamamlanmıştır.⁵

8) **Çeşmesâr-ı Şemsî:** 1332 (1913-1914)'de derlenen eser, ibretlik bir takım olaylardan bahseder.

9) **Devvâr-ı Şemsî:** İsmi devriye mollasının "benim oğlum Binâ okur, döner döner yine okur" meselinden alan *Devvâr-ı Şemsî*, 83 adet Bursa medresesini bahse konu eder. 1348 (1930)'de son şekli verilmiştir.

10) **Dildâr-ı Şemsî:** Şeyhi Niyâzî-i Mısrî'nin medfûn bulunduğu Limni Adası başta olmak üzere Şemseddin Efendi'nin İstanbul, İznik, İnegöl, Aydın, İzmir'e yaptığı seyahatlerin ve hâtıraların, bu yerlerin toplum yapısı ve kültürel ilişkilerin ele alındığı *Dildâr-ı Şemsî*'nin te'lif tarihi 1347 (1929) yılıdır.

11) **Dilfigâr-ı Şemsî:** Hz. Ali hakkında rivayet edilen hadisleri çeşitli tevillerle zayıftır demek sûretiyle onun manevî şahsiyetine iftirâ atanlara cevap vermek amacıyla hazırlanmış olan *Dilfigâr-ı Şemsî*, 13 Rebiülevvel 1345 (11 Eylül 1926) târihinde tamamlanmıştır.⁶

12) **Esrâr-ı Şemsî:** 1328 (1910-1911) Ayrıntılı bir tarikatname denebilecek Esrâr-ı Şemsî, Mısrîyye tarikatının usûl ve erkânına ilişkin pek çok soru ve cevabı içerir.

13) **Envâr-ı Şemsî:** 1344 (1925-1926) Hz. Hüseyin için tertip edilen matem merasimlerine muhalefet etmek amacıyla yazılan bir makaleye karşı kaleme alınmıştır.

14) **Ezhar-ı Şemsî:** 1353 (1934) Bursa'da doğup yine Bursa'da veya Bursa dışında defnedilen, dışarıdan gelip Bursa'da vefât etmiş, kısaca Bursa ile bir şekilde ilişkisi bulunan şairlerin hâl tercemelerini içeren kapsamlı bir şu'arâ tezkiresidir.⁷

15) **Gamhâr-ı Şemsî:** Çoğunlukla Bursa'da meydana gelen ilginç olaylardan hareketle 1350 (1931-1932) senesinde oluşturulmuştur.

⁵ Bkz. Arzu Meral, *Hakikatperest Olalım*, Revak Yayınları, İstanbul 2019.

⁶ Bkz. Arzu Meral, *Hakikatperest Olalım*, Revak Yayınları, İstanbul 2019.

⁷ Bkz. Olcay Kocatürk, *Mehmed Şemseddin Efendi'nin Ezhâr-ı Şemsî Adlı Bursalı Şairler Tezkiresi*, Tullis, 2019.

16) *Gûşvâr-ı Şemsî*. 1335 (1916-1917) vecizelerden oluşan eser, kadınlara yönelik nasihatler içerir.

17) *Gûlzâr-ı Mısırî*: 1333 (1935) çalışmamızın da konusu olan *Gûlzâr-ı Mısırî*, Niyâzî-i Mısırî ve tekkesine tahsis edilmiştir.

18) *Hâksâr-ı Şemsî*: 1349 (1930) *Karâr-ı Şemsî*'de olduğu gibi Bursalı evliyâ, ulemâ, meşâyih ve şuaranın medfenleri hakkında bilgi verir. *Hâksâr-ı Şemsî*'nin ondan farkı, *Karâr-ı Şemsî*'de yalnız işaret edilmekle yetinilen şahısların hâl tercemeleri, kabirlerinin eski ve yeni halleri, halkın onlardan maddi ve ma'nevî ne sûretle istifade ettiği gibi ayrıntılı bilgilere yer verilmiş olmasıdır.

19) *Hoşgüvâr-ı Şemsî*: Ebced değerleri aynı olan kelimelerin ele alındığı eser 1349 (1930-1931)'da tamamlanmıştır.

20) *İktiyâr-ı Şemsî*: 1347 (1928-1929). 1-12 arasındaki adedler başta olmak üzere, müellifin adedleri muhtasar müfid bir şekilde incelediği eserdir. Bu cümleden olmak üzere birler derken Allah, hâtemü'n-nebiyyîn, Kur'ân-ı Kerîm, vasiyy-i Nebî yani İmâm Ali, Kerbela vakası, Gavs-ı A'zâm, Âdem(as), ferâiz-i zekât kastedilir iken...28 ay menzillerini, 40 merâtib-i insâniyyeyi, 99 ise esmâ-i hüsnâyı ifade eder.

21) *İzbâr-ı Şemsî*: Bursa günlüğü niteliğindedir. 1283(1866-1867) yılından itibaren meydana gelen doğum, vefât ve benzeri günlük olaylardan bahseder.

22) *İztirâr-ı Şemsî*: 1347 (1928-1929). Müellifin bir nevi kendi döneminde gözlemlediği toplumsal olayların yazıya döküldüğü eserde, ıslak ayaklara taharet, camide cemaatin intizamı, imamın arkasında duranlar, öksürenler, ayakkabılar, bastonu camide sürülenler, camide huzuru kaçıranlar, câmi' avlusunda oturanlar, yolda yürümek, câmi' cemaatine yetişmek için acele edenler, hamamda ayakda su dökenler, gazete okuyanlar, elbisesinin, şemsiyesini koltuğuna alanlar, yol kesenler, iskâtcılar, kendisini övenler, yangın mahalleri, muallimin sözünü kesenler, her yerde sigara içenler, müezzinler, ma'âş soranlar, çarşıdan aldığını herkese gösterenler, düğünde çeyiz, ödünç isteyenler, son cemâ'at imamı, pazarlığı bozanlar olmak üzere 32 konu anlatılmıştır.

23) *İctisâr-ı Şemsî*: 1350 (1931-1932)'de te'lif edilen *İctisâr-ı Şemsî*'de toplumsal hayatta görülen bozulmanın ancak dini hükümlerin toplum hayatında da canlandırılması ile mümkün olabileceği savunulur.

24) *İğbirâr-ı Şemsî*: 26 Zilhicce 1344 (7 Temmuz 1926) târihinde ikmâl edilen İğbirâr-ı Şemsî, Şemseddin Efendi'nin şahit olduğu veya duyduğu dini bir takım eleştirilere yönelik cevap mahiyetindedir.

25) *İğtirâr-ı Şemsî*: 1352 (1933-1934) İslamî hükümlerin kişisel ve toplumsal faydalarına değinir.

26) *İhtâr-ı Şemsî*: 1345 (1926-1927)'de yazılan *İhtâr-ı Şemsî*'de eski devirle yeni devrin mukayesesi yapılmıştır. Çeşitli dini meseleler, tesettür, medreseler, kadınlarla muâşeret, halifelik, mefkûdun hükmü, tarlaların miras olarak bırakılması, hilalin görülmesi gibi sekiz konuyu ihtiva eder.

27) *İnkisâr-ı Şemsî*: Muhtelif eserlerde yer alan, Hz. Ali'ye yönelik eleştirilere âyet ve hadislerden yola çıkarak verilen cevapları ihtiva eder. Telif tarihi 1326 (1908)'dir.

28) *İntizâr-ı Şemsî*: 1349 (1930-1931) Bursa'da bir kısmı haseneden bir kısmı ise seyyiden sayılan fakat yavaş yavaş terkedilen ve unutulmuş adetlere tahsis edilen eserde, maddi ve manevî pek çok hurafeler de kaydedilmiştir.

29) *İ'tikâr-ı Şemsî*: 1347 (1929) *İ'tikâr*'da Müslümanlar arasındaki ihtilafların sebebi, Kur'ân'ın mahluk olmadığı, Âdem(as)'in yaratılması, Nuh(as)'un ömrü ve Nuh Tufanı, İsmail(as)'in

kurban edilmesi, İsa(as)'nın ölüp ölmediği ve medfeni, mehdinin efdaliyeti ve mezhebi, kabirde sual, mezheplere göre namazdaki farklılıklar, ashabın efdaliyeti, ümmetin fırkaları, âl-i abâ, hilâfet, sekr, eşek üstünde namâz, şeytanın isimleri, sarık sarmanın hükmü, namazın ehemmiyeti, cehrî zikir, Mi'râc, Hârût ve Mârût, cennet, medrese ve mektepler, tefsirler, İmam-ı Şâfiî, Firuzâbâdî, kurban etinin nasıl taksim edilmesi gerektiği, İbn-i Cevzî ve Hüseyin Vâizzâde, ehlibeyt gibi konular incelenmiştir.

30) *İ'tikâr-ı Şemsî*: 1348 (1929) Şemseddin Efendi'nin muâsır olan bir rahip tarafından İslam'ı yermek adına kaleme alınan esere cevap niteliğindedir.

31) *İ'timâr-ı Şemsî*: 1347 (1929) Bursa Ulucami ve şadırvanının ilk inşâsı, Molla Fenari'nin mektubu, Ulucami hakkındaki rivâyetler, Timurlenk'e dair bir fasıl, Ulucami'nin ikinci inşâsı, kible duvarında bulunan hatlar, minber, yeşil vâv, Sultân Mahmud'un hattı, caminin doğu tarafındaki duvar, kuzey cihetindeki duvar, batı tarafındaki duvar, önde birinci sütündeki yazılar, icrâ olunan sabâh usulleri, mübarek gecelerde okunan dualar, mahfilde Cuma günleri okunan dualar, caminin pencereleri ve Yürügen Dede'ye dair bilgiler içerir.

32) *İ'tisâr-ı Şemsî*: 1349 (1930-1931) Müellifin 4 ile 6 sayılarından çıkardığı birbirinden farklı 19 ayrı mananın ifâde edildiği bir eserdir.

33) *İ'tizâr-ı Şemsî*: 1345 (1926-1927) Şemseddin Efendi'den önce pekçok kez şerhedilen ve Niyâzî-i Mısırî'ye ait "ilm-i bahr-i vücûd esdâf onun dürdânesiyem ben" matla'lı nutk-ı şerîfin şerhidir.

34) *Karâr-ı Şemsî*: 1341 (1922-1923) Bursa'da bulunan evliyâ, ulemâ, meşâyih, şu'arâ ve Bursalı meşhurların medfûn bulundukları yer, vefât tarihleri gibi bilgilerinin cedveller çizilerek gösterildiği eserdir.

35) *Medâr-ı Şemsî*: 1348 (1929) Bursa'nın her mahallesini adım adım gezen müellif, *Medâr-ı Şemsî*'de Bursa'da bulunan camiler, mescidler, bunları bina edenler, inşâ tarihleri gibi bilgileri derlemiştir. Burada kaydedilen camilerin, kırk altısı Diyanet İşleri'ne bırakılmış, bir kısmı Evkâf'ın idâresinde, bazılarının ise kendi vakıfları yoluyla idâre edilmekte iken bir kısmının ise hiçbir geliri olmayıp tamamen mahalle halkın tarafından ayakta tutulmaya çalışılmış. Câmi isimleri alfabetik olarak tertîb edilmiş, en büyük câmi olan Câmi'-i Kebîr yani Bursa Ulucami'den başlanmıştır.

36) *Misbâr-ı Şemsî*: 1349 (1930-1931) yılında tamamlanan *Misbâr-ı Şemsî*, Şemseddin Efendi tarafından bazı mühim kişiler için söylenen vefât tarihlerini barındırır. *Misbâr-ı Şemsî*'de şu kişilerin vefâtına düşülen tarihler mevcuttur: Şeyh Haydar Efendi, Şemseddin Efendi'nin babası Şeyh İsmail Nazif Efendi, Annesi Aliye Hanım, Şeyh Nuri Efendi, Şeyh Mustafa Lütfullah Efendi, Üçkozlar Dergâhı Şeyhi Sa'îd Efendi, Üftâde Dergâhı Şeyhi Mehmed Üftâde Efendi, Hulefâ-yı Mısriyye'den Midillili Siyahî Bekir Efendi, Tarîk-ı Gülşenî Hulefâsından Mehmed Naîm Efendi, Hulefâ-yı Uşşâkıyyeden Hamamî İsmail Rûşenî Efendi, Eminiyeye Dergâhı Şeyhi Hacı Âgâh Efendi, Hulefâ-yı Uşşâkıyye'den Hüseyin Kenzî Dede, Emirsultan Şeyhi Tâhir Efendizâde Avnullâh Efendi, Peştemalcı Hacı Mehmed Dede, Üsküplü Hulefâ-yı Rifâiyye'den Saîd Efendi, Necmeddin Efendizâde Neş'et Efendi, Muhallebicizâde Hacı Râmiz Efendi, Dağıstanî Hacı Mustafa Efendi, Karaabdürrezzâk Dergâhı Şeyhi Şükrü Efendi, Hulefâ-yı Uşşâkıyye'den Yunus Dede, Kırşehirî Yusuf Efendi, Hüsâmeddin Dergâhı Şeyhi Ahmed Efendi, Sa'dî Dergâhı Şeyhi Veznedâr Cemil Efendi...

37) *Mi'yâr-ı Şemsî*: Şemseddin Efendi Bursa'ya ilişkin kendisinden önce yazılmış vefeyâtname ve tezkire türündeki eserleri inceleyerek bu eserlerde gördüğü çelişkili ve yanlış bilgileri tashîh etmek amacıyla bu kitabı yazmaya başlamış ve 1332 (1913-1914)'de ikmâl edilmiştir.

38) *Rûzedâr-ı Şemsî*: Ramazanla ilgili fıkraların yer aldığı *Rûzedâr-ı Şemsî*'nin sonunda müellifin 1350(1931-1932) senesinde terâvîh namâzı kıldığı camiler de kaydedilmiştir.

39) *Sâzkâr-ı Şemsî*: 1350 (1931-1932) senesinde yazılan *Sâzkâr-ı Şemsî*'de latîfe ve fıkralar derlenmiştir.

40) *Üstivâr-ı Şemsî*: Ahiretin varlığını tartışan bir kitaba mukâbele etmek amacıyla 1348 (1929-1930) yılında yazılmıştır.

41) *Yâdigâr-ı Şemsî*: 1330 (1912)'da te'lîf edilen *Yâdigâr-ı Şemsî*, Bursa tekkelerine ayrılmış olup bu tekkelerin inşâ tarihleri, buralarda şeyhlik vazifesini deruhde eden meşâyih ve halifelerinin hâl tercemeleri ayrıntılı olarak nakledilir.⁸

42) *Zülfikâr-ı Şemsî*: Asrîlik, medenilik adı altında bazı gazetelerde yer alan akla, nakle, fenne ve tarihe aykırı bir takım makalelerin dini, ahlaki tenkitlerin yanlışlığını ispata yönelik bir telifidir. 1346 (1927) yılında tamamlanmıştır.

Gülzâr-ı Mısırî'nin Kaynakları

Şemseddin Efendi, biyografik veya tarihî bilgiler kaydederken çoğu zaman okuyucuya güven verecek şekilde, naklettiği malumatın kaynağını da açıklar. Bu yöntem sayesinde *Gülzâr-ı Mısırî*'nin kaynakçasına kabataslak ulaşılabilmektedir. Eserin kaynakları, yazılı ve sözlü olmak üzere iki kategoride incelenebilir.

Yazılı kaynaklar, nisbeten somut ve kalıcı olmasından daha makbûl görülür. Bu nedenle ilk olarak Gülzâr-ı Mısırî'nin yazılı kaynaklarından bahsedilecektir. Müellifin, Niyâzî-i Mısırî menâkıbnâmesini oluştururken istifade ettiği birincil kaynak pirinin kendi otobiyografisi niteliğindeki *Mevâidü'l-irfân avâidü'l-ihsân* isimli eseridir. Mevâid'den bilhassa Niyâzî-i Mısırî'nin hayatı, eserleri, seyahatleri, ilmi ve tasavvufi faaliyetleri gibi bilgiler aktarılmıştır. Şemseddin Efendi, adı geçen eseri, aynı konuda yazılmış *Güldeste, Vâkıât, Hülâsatü'l-vefeyât* başta olmak üzere daha önce zikredilen eserlerdeki birtakım yanlış bilgileri tashih etmek için de kullanır. İlgili başlıkta incelenecektir.

Baldırzâde Mehmed Selîsî, *Ravza-i Evliyâ*(ö.1649): Bursa'nın fethinden itibaren 1649 yılına kadarki dönemi kapsayan eser, Bursa'ya ilişkin kaleme alınan ilk telif olup daha sonra yazılan biyografik eserlere de kaynaklık teşkil eder.(Hızlı-Yurtsever, 2000)

Safâyî Mustafa Efendi(ö.1725)/*Tezkire-i Safâyî*: Rızâ tezkiresine zeyil niteliğindeki eserde 1640-1720 yılları arasında yaşamış şairlerin biyografileri yer alır.(Çapan, 2005)

İsmail Belîğ Efendi(ö.1729)/*Güldeste-i Riyâz-ı İrfân ve Vefeyât-ı Dânişverân-ı Nâdirân: Ravza-i Evliyâ*'dan daha kapsamlı olan *Güldeste*'de, 1325-1705 yılları arası dönemi ele alınır ve 555 şahsın hayat hikayesine yer verilir.(Donuk, 2016)

Süleyman Halis Efendi, *Vefeyât-nâme-i Hâlisî*: 1325-1752 yılları arasında yaşamış Bursalı birçok ünlü mutasavvıf ve şairin biyografisinin yer aldığı eser, *Ravza-i Evliyâ*'ya zeyil olarak hazırlanmıştır.

İbrahim Rakım Efendi(ö.1749)/*Vâkıât-ı hazret-i Niyâzî-i Mısırî*: Niyâzî-i Mısırî'nin müntesiplerinden olan Rakım Efendi, şeyhinin hayat hikayesini, menkıbe ve kerâmetlerini, halifelerini ve Mısırî tekkesini konu edinir.(Beki, 1997)

⁸ Bkz. Mehmed Şemseddin, *Yâdigâr-ı Şemsî/Bursa Dergahları*, Haz. Mustafa Kara-Kadir Atlansoy, Uludağ Yayınları, Bursa 1997.

Eşrefzâde Ahmed Ziyâeddin Efendi(1784)/*Gülzâr-ı Sulehâ ve Vefeyât-ı Urefâ*: 1722-1782 arası dönemi kapsayan eserde Bursalı 223 kişinin hâl tercemesi gülbîn adı verilen beş ana başlık, fasıl denen yine beş alt bölümde ele alınmıştır.(Levend, 1973:409)

Mehmed Fahreddin Efendi(ö.1856)/*Gülzâr-ı İrfân*: 1781-1843 arası dönemin incelendiği eser, on ravza ve sekiz tabakadan oluşur. *Gülzâr-ı Sulehâ*'nın zeyli olan bu eser, en hacimli Bursa vefeyâtnâmesi olarak bilinir.(Gökbilgin, 1968: 272)

Mustafa Lütfullah Efendi(ö.1903)/*Tuhfetü'l-asrî fi menâkıbî'l-Mısrî*: Şemseddin Mısrî'nin şeyhi Mustafa Lütfullah Efendi'nin kaleme aldığı eser, Mısrî tarikatının pîri Niyâzî-i Mısrî ve tarikatına yönelik birçok bilgi ve belgeyi ihtiva etmekle birlikte, ağdalı bir dille yazılmış olup *Gülzâr-ı Mısrî*'nin yazılmasına da kaynaklık etmiştir.

Gülzâr-ı Mısrî'yi aynı konuya ayrılmış diğer eserlerden farklı ve imtiyazlı kılan bir yönü onun sözlü kaynaklarının zenginlik ve özgünlüğüdür. Bu bakımdan Şemseddin Efendi'nin bizâtihi kendisi, pederi İsmail Nazif Efendi(ö.1888) ve şeyhi Mustafa Lütfullah Efendi(ö.1903) eserin başlıca sözlü kaynaklarını teşkil etmektedirler. Ayrıca İstanbul'da Etyemez Dergâh-ı şerîfi postnişini Şeyh Ferid Efendi, Kaygulu Dergâhı bendegânından Yahya Bey'den de nakiller yapmıştır.

Bursa'yı adım adım gezerek Bursa'ya ait her izin peşine düşen Şemseddin Mısrî hayatta olan bazı mühim şahsiyetlerin el yazması ve ünik eserlerinin kaybolmasından endişe ederek kendi kütüphanesinde muhafaza etmesidir. Eşrefzâde İzzüddin Efendi'nin, İsmail Hakkı hazretlerinin ve Abdurrahman Şâmî Simnânî'nin el yazılarıyla kaleme aldıkları takrîzleri “müellif-i merkûmun hattıyla olan bu kitaplar nezd-i fakîrânemde mahfuzdur” demek sûretiyle bu ünik nüshaların yanında olduğunu ifâde etmektedir.

“İsmâîl Hakkı hazretlerinin manzûm suâllerine mensûr olarak cevâblarını ve hazret-i Sahfî'nin manzûm suâllerine Hakkı merhûmun mensûr cevâblarını hâvî risâleleri Bursa mebûs-ı sâbık fudalâ-yı benâm ve üdebâ-yı kirâmdan üstâd-ı muhterem Tahir Bey Efendi Fakîr-i râkimu's-sütûra gönderilmekle istinsâhına muvaffak oldum.”(Şemseddin Mısrî: 518) cümlesinden hareketle Şemseddin Efendi'nin, aynı şekilde tek nüshası bulunan eserlerin kimin nezdinde olduğunu işitmesi halinde onlarla irtibata geçerek birer nüshasını istinsah etmek üzere aldığı da söylenebilir.

Eserleri temin etmenin mümkün olmadığı durumlarda ise şöyle hitap eder: “Eşrefzâde Hazretleri'nin “*Tecellisi*” şerhiyle Mi'râciyesi ve daha sair meşâyihın nutuklarının şerhi zâyidir. El-ân aramaktayım. Maa't-teessüf Bursa'da bulunan kütüphanelerinde bulamadım. İşbu kitabımızı kırâat buyuran zevâtın insâniyyet nâmına ricâ ederim. Hazret-i Sahfî'nin bu eserleri ellerine geçerse birer nüshasını âsitâne-i Mısrî'ye göndersinler. Rûh-ı müellifi şâd ve bizleri de mesrûru'l-fuâd buyursunlar.”(Şemseddin Mısrî: 518)

Nüshası

Bütün eserlerini “*Şemsî*” nisbesiyle isimlendiren Şemseddin Efendi, Niyâzî-i Mısrî ve tekkesine ayırdığı eserine “*Gülzâr-ı Mısrî*” ismini vererek, bu hacimli telifini yolunun pirine nisbet etmiştir.

Mısrîye kültür havzasının en önemli biyografik kaynakları arasında sayılan *Gülzâr-ı Mısrî*'nin bilindiği kadarıyla müsvedde ve temize çekilen olmak üzere yalnızca iki nüshası bulunmaktadır. Eserin müsveddesi 11 Şevvâl 1330/9 Eylül 1328(22 Eylül 1912) Pazar günü tamamlanarak müsveddeden beyaza çekilmeye başlanmış, 19 Rebiülevvel 1333/22 Kanunısanı 1330(4 Şubat 1915) Perşembe gecesine ise temize çekilme işlemi tamamlanarak esere son şekli verilmiştir. Temize çekilen nüshadan anlaşıldığına göre Şemseddin Efendi, önce eserinin taslağını oluşturmuş, zamanla da esere yeni bilgiler eklemeyi sürdürmüştür.

Metnin etrafı iki hattan müteşekkil bir çerçeve içine alınmış olup sonradan ilâve edilen bilgiler çoğunlukla bu çerçevenin dışına yazılmıştır. Bu çıkmalar bilgi tashihi veya başlıklardan ibarettir. Metin varak numarası değil çerçeve dışına yazılan sayfa numarası şeklinde ilerlemektedir. Aile veya meşâyih silsileleri tablolar önce tablo şeklinde gösterilmiş, ardından her isme ayrı bir başlık ayrılmıştır. Baştan 402'inci sayfaya kadar olan bölüm eserin ikinci cildi olan *Yâdigâr-ı Şemsî*, 405'den sonuna kadar ise birinci cild yani *Gülzâr-ı Mısırî* yer almaktadır. Biyografisine yer verilen her şahsın doğum ve vefât bilgileri, varsa kabir taşı yazısı, vefâtına düşülen tarihler, aile ve mesleği, varsa eserleri ve nerede bulunduğu, mizacı, ahlaki ve kişisel özellikleri gibi başlıca bilgiler bulunmaktadır.

Türü

Vefeyât-nâmeler merkeze alınan kritere göre değişik tasniflere tâbi' tutulur. *Gülzâr-ı Mısırî*, kapsam, içerik ve teşkil yöntemleri bakımından yapılan kategoriler içerisinde (Donuk, 2016:32) belirli bir zümreyi anlatmak amacıyla kaleme alınan türe dâhil olduğu söylenebilir.

Eserin Dil ve Üslup Özellikleri

Şemseddin Efendi, kendisinin de mensubu ve temsilcisi olduğu tarikatın piri Niyâzî-i Mısırî ve âsitânesini konu edindiği *Gülzâr-ı Mısırî*'nin dil ve üslup özelliklerine de ışık tutabilecek telif sebebini şöyle dile getirir:

“Cenâb-ı Pîr Mehmed el-Mısırî en-Niyâzî'nin menâkıbını gerçi hâl tercemesi yazan bazı zevât, kitâblarında yazmış ise de, bir kısmı muhtasar ve onun halifelerinden olan Mevlvî Şeyhi Mehmed Efendi'nin müntesiplerinden Râkım Efendi merhûmun yazdığı da oldukça mufassal ise de, kendi döneminin etkisiyle Arapça ve Farsça kelime ve terkiplerin yoğun bir şekilde kullanıldığı Türkçe ile yazıldığı, bu nedenle okuyanların yüzde doksan beşinin anlayamayacağı derecede muğlak kalmıştır.” (Şemseddin Mısırî: 406)

Şemseddin Efendi şeyhi Mustafa Efendi'ye de aynı hususta teşvikte bulunmuş, ondan herkesin anlayabileceği sûrette bir menâkıb yazmasını ricâ etmiştir. Ancak Lütfullah Efendi de, Râkım Efendi'nin *Vâkıât*'ını kısmen alarak mahv u isbât tarîkıyla yani birtakım bilgileri ekleme ve çıkarma yoluyla bir eser vücûda getirmiş ve yayınlamaya muvaffak olmuş ise de, *Tuhfetü'l-Asrî fi Menâkıbı'l-Mısırî* (Uzunlar, 2013) ünvânıyla matbû' olan o eser de yine anlaşılacak derecede aynı üslupla telif olunduğundan birçok kimse ondan mahrûm kalmıştır. Sonrasını Şemseddin Efendi şöyle naklediyor:

“Fakîr ise killet-i bizâamdan dolayı böyle bir eser vücûda getirmeye cesâretim olmadığından bazı zevât-ı muktedirere arz-ı keyfiyyet etmiş isem de, herkesin anlayabileceği derecede lisân-ı avâm üzere böyle bir menâkıb yazdırmaya muvaffak olamadım. İhvânım ise bir taraftan teşvikte bulunurlar. Binâberîn onların icbârına dayanamadım. Şu menâkıbı yazmaya niyet eyledim.” Kitâbın ismini, '*Gülzâr-ı Mısırî Yâdigâr-ı Şemseddîn*' koydum. Ni'me't-tesâdüf (1329) tarih-i telif çıktı.” (Şemseddin Mısırî: 406)

XV. yüzyıldan itibaren gelişen Osmanlı nesrini Türk Edebiyat târihi gibi sade, orta ve süslü olarak üç kategoride incelemek mümkündür. (İz 1964: 5-17) *Gülzâr-ı Mısırî*'nin kaynaklarında ele alındığı üzere adı geçen biyografik eserlerin hemen hepsinin söz varlığı eş anlamlı ve secili kelimeler, Arapça-Farsça tamlamalar, uzun uzun cümlelerden oluşurken Şemseddin Efendi'nin üslubu sade denebilecek bir nesirle kaleme alınmıştır.

Niyâzî-i Mısırî'nin Diyarbakır'a oradan da Mardin'e gidişi İbrahim Râkım Efendi, Mustafa Lütfullah Efendi ve Şemseddin Efendi'nin eserlerinde nasıl ifâde edildiğini göz atarak üç müellifin üslubu hakkında fikir edinilebilir. Aşağıdaki paragraf üç mü'ellif tarafından Niyâzî-i Mısırî'nin *Mevâidü'l-İrfân*'ından şu şekilde nakledilmiştir:

Ba'dehu vâlid-i mâcidleri kendi azîzi tarafına cerden gayr-ı münfek ve sâik-ı takdîr ise sûy-ı Halvetiyye'ye sevkden lâ-yünfek olmakla bi'l-âhare bilâd-ı âhara kasd-ı seyâhat ve tahsîl-i sermâye-i ulûm-ı bâtına ve ârâyış-ı sûd-ı fûnûn-ı zâhireye bi't-taviyyeti'l-hâlisa niyet ü azîmet edip hazret-i mebrûr-ı merhûm-ı sâmi-mekân Sultân Murâd-ı Râbi' Han(aleyhi'r-rıdvân) hazretlerinin Bağdad-ı dârü's-selâmı eydî-i şî'a-i şenî'adan tahlîs ve eyâdî-i gâlîbe-i İslâmiyye'ye tefvîz u tahsîs buyurdıkları senede yani târîh-i hicretin 1048'i ve sinn-i azîz-i merhûm 20 sâli geçdiği sene hilâlinde kadem-i himmet-i bülendleri tarîk-ı seyâhate nihâde olup Amed ki Diyarbakir denmekle ma'lûm u mevsûmdur. Ol şehir-i şehîre teşrîf ve onda bir sene mikdâr bast-ı musallâ-yı ikâmet ve bir sene dahi şehir-i mezbûrda tâbi'-i Mardin nâm şehir-i güzînde meks sûret gösterip bu ikisinin fuzalâsından ilm-i mantık ve ilm-i akâidi tahsîl ü itkân ile ratbu'l-lisân ve müreffehü'l-cenân olmuşlar. (*İbrahim* 1248:3)

Ol tâlib-i ulûm-ı bâtına ve râgıb-ı fûnûn-ı zâhire vâlid-i mâcid ve vâlide ve birâder-i mâcidiyle ba'de'l-vedâ' cennet-mekân Sultân Murâd-ı Râbi' Hân(aleyhi'r-rahmetü ve'r-rıdvân) hazretlerinin Bağdâd-ı cihân-âbâdî eyâdî-i sâireden feth ü tahlis ve memalik-i mülûkâneye ilhâk u tahsîs buyurduğu hengâmda yani hicret-i Nebevî(aleyhi's-selâm) Efendimiz hazretlerinin 1048'inci sâlinde kadem-i meyâmin-tev'em-i âlîlerinin tarîk-ı seyâhate nihâde ve Âmed ki Diyarbakir denmekle şöhgîr ve Mardin-i şehir-i güzîn ve Bağdâd-ı bihişit-âbâda nehdat ve bilâd-ı selâsede kâin-i e'azz-i evliyâ ve ulemâ ve meşhed-i Kerbelâ'yı ziyâret ve ol büldân-ı mecma'u'l-irfân ulemâ ve fudalâsından fıkıh ve hadîs, akâid-i mebânî ve tefsîr ve mantık ve me'ânî ve nice ulûm-ı şettâ tahsîline bezl-i makderet ve dört sene mikdârı oralarda bast-ı bisât-ı musallâ-yı ikâmet buyurmuşdur.(Lütfullah 1308:6)

Ben ibtidâ-yı hâlimde Malatya'da tahsîl-i ilim ediyordum. Lâkin sûfiyyenin ilmîne, tarîkine muhabbetim çok idi. Onlarla düşüp kalktıkça, isteğim daha artar, günden güne aşkım çoğalırdı. Nihâyet meşâyih-ı Halvetiyye'den birine intisâb etdim, dervîş oldum. Gerçi pederim kendi şeyhine celb etmek isterdi. Fakat o zâtı o kadar ehl-i kemâl göremedim. O şevkle artık sefere, seyâhate niyet etdim. 1048 târîhinde -ki Bağdâd'ın feth olduğu târîhdir- çıktım. Evvelâ Diyarbakır'a gittim. Maksudım, tahsîl-i ilm ise de en ziyâde şevkim, muhabbetim ilm-i tarîkat ve tasavvufu öğrenmek idi. Bir sene kadar orada bulundum. Mantık ve ilm-i kelâm okudum. Bundan sonra da Mısır'a gittim. Şeyhûniyye'de meşâyih-ı Kâdiriyye'den bir zâta kavuştum ve kendisinden tecdîd-i biat ettim. Gündüzleri Câmî'-i Ezher'de ders okur ve geceleri de Şeyh Efendi'nin dergâhında ikâmet eder, sülûka devâmı pek çok çalışırdım. (Şemseddin Mısırî: 408)

Gülzâr-ı Mısırî ile diğer menâkıbnâmelerde yer alan biyografik bilgiler kıyaslandığında genellikle *Gülzâr-ı Mısırî*'deki bilgilerin çok daha hacimli ve derli toplu oldukları dikkat çekmektedir. Konuyla ilgili kendinden önce kaleme alınan menâkıbnâmelerde yüzeysel yaklaşılan hadiseler çeşitli kaynaklara mürâcaat edilmek ve yer yer yorumlar yapılmak sûretiyle konuya ilişkin malumatın derinleştirildiği görülmektedir.

Müellif, şâir yönü olan kişilerin biyografilerinin sonunda kendi şiir zevki doğrultusunda seçkide bulunarak şiirlerinden örnekler de sunmaktadır. Bu bakımdan eserde edebiyat dünyamıza ilişkin önemli bilgiler de mevcuttur.

Eserin Muhtevası

Gülzâr-ı Mısırî, mukaddimeden sonra şu cümleyle başlar:

“Bismillâhirrahmânirrahîm

Destûr Yâ Hazret-i Mısırî”

Son cümle;“İşbu *Gülzâr-ı Mısırî*'nin ilâveleriyle beraber otuz iki günde tebyizine lutf-ı Hak ve himmet-i erenlerle muvaffak olunmuştur. Tab'ıyla neşri ve hâsılâtıyla da âsitâne-i pîrin ta'mîri

cenâb-ı Müsehhilu'l-umûr olan hazret-i Vâhibu'l-âmâl ve lutf-ı Resûl-i Melik-i Müteâl ve rûhâniyyet-i evliyâullahdan müstercâ ve me'mûl-i abd-i zaîfdir." (Şemseddin Mısri: 589) Ardından tebyîz kaydı gelir.

Müellif, içeriğini: "mündericâtı, Cenâb-ı Pîr'in vilâdet, tahsîl ve sülûkuyla vefâtını ve bazı kerâmât-ı aliyyelerini, evlâd-ı kirâmının ve hulefâsının ve sâir bendegânının terceme-i hâlleriyle makâm-ı âlilerinde postnişîn olan meşâyih-ı kirâmın menâkıbını ve âsâr-ı ilmiyye ve şî'riyyelerini hâvî olacaktır" (Şemseddin Mısri: 406) ifadeleriyle özetlediği bu eserinde adı geçen konulara dair pek çok malumat vermiş, Mısriyye kültürüne dört başı ma'mûr, ender bir kaynak kazandırmıştır.

Gülzâr-ı Mısri'de özetle Niyâzî-i Mısri'nin hayatı, şeyhi Ümmi Sinan'la tanışması, hilafeti, Bursa'ya varışı, silsilenâmesi, Mısri dergâhının inşâ süreci, kendi döneminde yaşanan bir takım tartışmalar, marûz kaldığı sürgünler, Bursa'ya dönüşü, Bursa'dan Edirne'ye seyahati, vefâtı, şemâili, bazı menkıbe ve kerametleri, telif ettiği eserleri, Niyâzî-i Mısri için kaleme alınan mersiyeleler, vefâtına düşürülen tarihler, gönderdiği mektuplar, kendisi hakkında yazılan medhiyeleler, ailesi ve halifeleri, risâlet-i Hasaneyn meselesi, İbn Arabî, Mevlana ve Yunus Emre'nin Niyâzî-i Mısri üzerindeki tesirlerini ele alır.

Eserde Yer Alan Biyografiler

Gülzâr-ı Mısri'de Niyâzî-i Mısri başta olmak üzere aşağıda isimleri zikredilecek olan Mısriyye tarikatının halifeleri, postnişînleri, türbedarlarının terceme-i hâllerine yer verilir. Eserde edebi ifadelerle dolu başlıklar bulunmamakta yalnız ilgili kişinin adı ve nisbesinin verildiği küçük bir başlıktan sonra doğrudan biyografiye geçilmektedir. Biyografisi anlatılan şahsın nisbesi, nesebi, baba ismi, doğum yeri ve tarihi, ailesi, resmî görevleri, nasıl geçindiği, aldığı eğitimi, irşâd faaliyetlerini yürüttüğü yer ve tekke bilgisi, vefât bilgileri, mezâr yerleri, menkıbe ve kerametleri, kaleme aldığı eserleri, edebi kişiliği, kendisinden veya kendisine dair nakledilen anekdotlar yer almaktadır.

Halifeler

Şenikzâde Şeyh Mehmed Efendi, Yâr-ı Dâim Şeyh Mehmed Kasım Efendi, Bahşîzâde Şeyh Ahmed Efendi, İshak Hocası Şemseddin Ahmed Efendi, Ahmed Gazzi Efendi, Bursevî Şeyh Bekir Efendi, Tablîzâde Şeyh Ali Efendi, Kavala Şeyhi Şeyh Mustafa Efendi, Sadr-ı Âli Çavuşlarından Azbî Efendi Câmî-i Kebîr İmâm-ı Evveli Şeyh Ahmed Efendi, Câmî-i Kebîr İmâm-ı Sânisî Abdurrahim Efendi, Gelibolu Müftüsü Sükûnî Mehmed Efendi, Bursa Mevlevîhânesi Postnişîni Şeyh Mehmed Dede Efendi, Şeyh Hacı Mustafa Efendi, Sandalîzâde Şeyh Mehmed Çelebi Efendi, Hacı Hasan Dede Efendi, Şeyh Hacı Mehmed Dede Efendi, Şeyh Ali Dede Efendi, Şeyh Mehmed Çelebi Efendi, İstanbullu Şeyh Ali Efendi, Câmî-i Kebîr Müezzînbaşısı Kara Oğlan Şeyh Mustafa Efendi, Câmî-i Kebîr Müezzînbaşısı Akhâşiye Şeyh Mustafa Efendi, Şeyh Ahmed Efendi, Emir Kâsımzâde Şeyh Mehmed Emîn Efendi, Şeyh Mahmûd Efendi, Pîrî Kadîzâde Mehmed Efendi, Ayn-ı Ekber Şeyh Mehmed Efendi, Tilmiz Ahmed Efendi, Şeyh Hasan Efendi.

Postnişînler

Şeyh Sahfi Efendi, Abdülaziz Efendi, Abdullah Efendi, Ali Efendi, Ahmed Nimetî Efendi, Mehmed Zeynelabidin Efendi, Şâir Zaik Efendi, Ahmed Şemseddin Efendi, İsmail Nazîf Efendi, Mehmed Şemseddin Mısri.

Şemseddin Efendi'nin Yaptığı Tashihler

Gülzâr-ı Mısri'yi tasavvuf ve edebiyat târîhi bakımından önemli kılan hususiyetlerden biri de olay ve hadiselerle bir tarihçi hassasiyetiyle yaklaşan müellifin dikkatidir. Nitekim o, kendisinden evvelki kayıtlarda yer alan hataları tespit ederek tashihine koyulmuştur. Bu tashihlerin bir kısmını derleyen müellif *Misbâr-ı Şemsî* adını verdiği bir eser de vücuda getirmiştir. Bu başlık altında *Misbâr-ı Şemsî*'de yer almayan kayıtlardan birkaç nümune gösterilmeye çalışılacaktır.

“Turuk-ı aliyyenin ekserisi bu sûrette icâzetnâmelerini yazıyorlar ise de evvel ve âhir söylediğim vechile bizde tarih yazanlar, terceme-i hâl kaleme alanlar ne iştirirlerse yazarlar, ne görürlerse kitâblarına dercederler. Ammâ tarihe tevâfuk eder, etmez, orasını düşünmezler bile.” cümlesiyle eleştirisini dile getiren Şemseddin Efendi, bu bakış açısını açıklamaya çalışırken birkaç örnek de serdedir. Müellif, onların düştüğü hatayı tekrarlamamak adına iktibas ettiği bilgiyi nakletmekle yetinmemiş, ulaşabildiği diğer kaynaklara da başvurmuş, bilginin birden çok eserde, farklı suretlerde bulunan bütün varyantlarını incelemiş, son tahlilde edindiği bütün bilgileri kendi süzgecinden geçirerek bir değerlendirmeye tâbi tutmuş ve kendi kanaatini de belirtmeyi ihmal etmemiştir. Bu cümleden olmak üzere Hasan-ı Basrî'nin Hazret-i Ali'ye intisâb ettiğine dair rivayeti önce nakleder, ardından da bu rivayetin tarihsel olarak gerçekleşmesinin mümkün olmadığını ifade eder. Bu rivayete göre, Hasan-ı Basrî, seksen yaşında iken hicrî 110'da vefat etmiştir. Hazret-i Ali'nin şehâdeti ise hicretin kırkında vuku bulmuştur. Şu hâlde Hasan-ı Basrî on yaşında imiş. Rivâyete bakılırsa Hazret-i Ali Basra'ya geldiği zamân câmide bulunan vaizlere vaaz etmeyi yasaklamış, Hasan-ı Basrî'yi dinlemiş ve onun vaazını beğenerek halka vaaz ve nasihatte bulunması hususunda onu teşvik etmiş. Bunun üzerine Hasan-ı Basri, ona intisâb etmiş. Şemseddin Efendi yukarıdaki rivayeti şöyle eleştirir: “Eğer böyle ise, Hasan-ı Basrî'nin yaşı seksen değil, yüz, yüz on olmalıdır. Bazı tomarlarda da Hasan-ı Basrî'nin intisâbı, ashâb-ı Cenâb-ı Ali'den şehîd-i mağfûr Kumeyl ibn Ziyâd hazretlerinedir, diye yazmışlar ki, bu sûret daha ziyâde muvâfık-ı akldır.” (Şemseddin Mısırî: 418)

Yukarıda yapılan tashihi bir diğer örneği de İbrahim Rakım Efendi için geçerlidir. Şemseddin Efendi, Niyâzî-i Mısırî'nin Mısır'dan ayrılarak 1055 yılında Bursa'ya geldiği ve aynı yıl *Kasîde-i Bür'e*'yi tesbî' ettiği bilgisini *Vâkıât*'ında nakleden Râkım Efendi'nin bu naklini, Niyâzî-i Mısırî'nin kendi eseri *Mevâid-i İrfân*'da yaptığı tahlil ile adı geçen eserin 1075 yılı Muharrem ayında kaleme alındığı bilgisinden hareketle tashih etmektedir.

Şemseddin Efendi kaynakların ihtilaf ettiği konularda ilgili bilgileri serdettikten sonra doğru olarak kabul ettiği kendi görüşünü ortaya koymayı ihmal etmemiş ve konuyu bu şekilde bağlamıştır. Zaman zaman karşılaştığı içinden çıkılmadık durumlarda ise “nasılsa bir sehiv vardır, Fakîr halledemedim” demiştir.

Müstakîm Efendi tarafından Niyâzî-i Mısırî'nin vefâtına düşülen

“Bâl ü perrin açdı Mısırî Adn'e pervâz eyledi

1059-?=H.1105”

beytini şöyle ele alır:

İsmail Belîğ Efendi *Güldeste*'de, Rakım Efendi de *Vâkıât*'da (Râkım: 73) nakletmişlerdir. Ancak Şemseddin Efendi, yukarıda görüldüğü üzere son mısraın ebced hesabını yapmış ve düşülen tarihin yanlış olduğunu tespit etmiştir. Fakat tashihi de muvaffak olamayarak “Kırk altı noksanı var. Evvelinde ta'miyesi olup olmadığı da mechûldür. Nasılsa bir sehiv vardır, fakîr halledemedim.” demiştir.

Didiler Fâtıma tarihin ister

Didim ki Fâtıma tarih içinde

“Tarih” lafzı 1211'dir. Fâtıma ise 135'dir. 1211-135= 1076 (Fâtıma'nın hâb-ı ebedîsi olan 135 çıkınca 1076 kalır ki,) kerîme-i âliyyelerinin vilâdet tarihi olup her ne kadar Râkım Efendi vefât tarihidir, diye göstermiş ise de zîrde beyân olunacağı vechiyle sehiv edilmiştir.

Pervâz edince Adn'e dedim Nazîm târih

Cân-ı azîz-i Mısırî bir kumrı gibi uçdı

1106-1=H.1105 (Bir uçdı)

(“gibi” kelimesi iki yâ ile yazılacak)

Gerçi Râkım Efendi bunu vefât târîhi olmak üzere “*Vâkıât*”ına yazmış ise de yanlıştır. Mezar taşında “*Vefâtü’l-merhûme kerîme vaka’a fî şehri rebî’ü’l-evvel fî tarih sene 1092*”, diğer taşında da “*el-mağfûretü’l-merhûmetü’ş-şehîdetu veliyyetullâhi ve ârifetu bi’llahi kerîme bint eş-şeyhü’l-Mısri rahimehallahu teâlâ rahmeten vâsiaten*” diye yazılıdır.

Şemseddin Efendi, bir tarihçi edasıyla merhumenin mezâr taşına ulaşarak taşa nakşedilen yazıyı okumak sûretiyle yukarıdaki tespiti yaptıktan sonra elindeki mevcut tarih kaynaklarının ışığında hatanın teşhis ve tashihine koyulur.

“Şu hâlde 1076 tarihinde tevellüd ve henüz on altı yaşında iken 1092 tarihinde irtihâlleri vukû bulduğu anlaşıyor. Veyâhûd Râkım Efendi’nin yazdığı vech ile 1076’da Fâtıma ismindeki kerîmeleri, 1092’de Kerîme nâmında diğer kerîmeleri vefât etmesi lâzım gelir. Buna dâir de bir sarâhat göremedim. Yani Hazret-i Pîr’in iki kerîmesi olduğunu müş’ir bir kayıt görmedim. Hâlis Efendi’nin rivâyetine bakılırsa Uşak’da Azîzzâdesi Şeyh Mustafa Efendi’nin kerîmesiyle tezevvüc etmiştir, diyor. Hâlbuki Cenâb-ı Pîr Bursa’da teehhül buyurmuşlardır. Yine Hâlis Efendi’nin Ümmî Sinân Hazretleri 1058’de irtihâl etmiş, Cenâb-ı Mısri, on iki sene Uşak’da oturmuş diyor. Bu da muhaliftir. Çünkü, Hazret-i Mısri Efendimiz 1066 tarihinde hilâfet aldığını *Mevâid*’lerinde de beyân buyuruyorlar.(Şemseddin Mısri: 483)

Tarih düşürmede yapılan hataları tespit ve tashîh hususunda oldukça maharetli olan Şemseddin Efendi, şiirlerin nispet edildiği kimselere aidiyeti hususunda da aynı titizliği göstermektedir. Bu bağlamda Yakup Efendi Dergâhı Şeyhi Muhammed Efendi’nin mahlası “Biçâre” imiş. Aşağıda şiirinden iktibas yapılan Mehmed Efendi’nin “Biçâre” mahlasını bilmeyen bazı tezkire yazarları, “niyâzi” lafzını görünce yazılışlarının aynı olmasından dolayı kelimeyi “Niyâzi” şeklinde yanlış okumuş ve bu şiir hazret-i Niyâzî-i Mısri’nindir zannıyla ona nispetle nakletmişlerdir.

Bîçârenin budur sözü birdir gecesi gündüzü

Allah’a eder niyâzi ey Allahım aşkın beni

Aynı tashîh Bursa Mısri âsitânesinin inşasına sebep olan İranlı tüccar Abdal Çelebi için da vuku bulmuştur. Bu durumu Şemseddin Efendi şu şekilde dile getirir: “Evvelce de münâsebet düştükçe yazdığım vecihle işte bu zâtında terceme-i hâlinde tahkîksiz şeyler yazılmıştır. *Gülzâr-ı İrfân*’da tarih-i vefâtını bin altmış gösteriyor. Yazan zât düşünmüyor ki 1080’de tekke yaptıran, 1085’de köprü inşâ ettiren bir kimse 1060’da nasıl vefât eder. Sahaf Süleyman Efendi de “1090’da vefât etmiş kenarbaşında defn olunmuştur” diyor. Halbuki Abdal Çelebi 1087’de vefât ettiği gibi yazdığımız vecihle Deveciler kabristanında defn olunduğunu mezkûr mezarlığı garb tarafında bulunan taşların en büyüğünü teşkil eden kabir taşından anlaşıyor.” (Şemseddin Efendi: 513)

Bursa Mısri dergahının inşâ ve tamiri hakkında bilgi verirken dönemine yönelik eleştirilerde de bulunur. Yeni bir dergâhın inşâ ve tamiri esnâsında ona göre istibdâd devrinin hafiyeleri bu hayrı işleyenleri sürekli takip ederler. Öyle ki bu tür bir hadisenin üzerinden uzun zamân geçmesine rağmen müellif hala sıkıntısını çektiğini söylemekte, hadiseyi tafsilatıyla hikaye etmenin kendisini ruhen sıktığını söylemektedir. “Dergâha ihânet edenlerin her birisi de layık oldukları cezayı bulmuşlar, bunların kısmı hala sürünmekdedir ki, Niyâzî-i Mısri’nin sillesi olduğunda kimsenin şübhesi kalmamıştır. Nitekim hayrâta, vakfullaha ihânet edenler sonunda muhakkak maddî ve manevî cezaya dâ’ir olmaya mahkumdur.” (Şemseddin Mısri: 422)

Şemseddin Efendi, açık isim, tarih ve numara belirterek, döneminin güncel gazete ve dergilerinden de bilgi aktarır. Bunlardan biri de “*Sabâh Gazetesi*”nin 19 Cemaziyelahir 1332 ve 8857 numaralı sayısında Muhyiddin-i Arabî’nin Niyâzî-i Mısri’nin zuhûrunu haber verdiği “*Ankâ-yı Muğrib*” nâm eserlerinde tasrih ettiği makaledir” başlığıyla serdedilen makaleden hareketle İbnü’l-

Arabî'nin Niyâzî-i Mısırî'nin zuhûr edeceğine dair haber verdiği bilgisini tartışarak bu iki sûfî arasındaki ma'nevî yakınlık ve ilişkiyi ortaya koymaya çalışır.

“Hisârî'nde oturur. Emîr Kasımzâde demekle meşhûr Mehmed Efendi diyor ki”, “İsmâîl Hakkî hazretlerinin hatt-ı destiyle gördüğüm ve kütübhânesinde otuz yedi sıra numarasında mukayyed “*Hayatü'l-bâl*” nâm mecmûasında bu bahse dâir sözünü aynen yazıyorum.”, “Bunu pederim merhûmdan işittim. Onlar da pederlerinden işittiğini nakletti.”, “diye pederim merhûmdan ve sâir zevâtan işittim.” cümleleriyle bizzat tanıdığı kişilerden de nakillerde bulunur.

Niyazi Mısri'nin Başka Eserlerde Olmayan Mektupları

Niyâzî-i Mısırî, müntesiplerini irşâd etmek, kendisine yöneltilen eleştirilere cevap vermek, üzücü bir hadiseye ma'rûz kalan muhibbânını teselli etmek gibi saiklerle Türkçe ve Arapça olmak üzere pek çok mektup yazmıştır. Bu mektupların bir kısmı Gülzâr-ı Mısırî dışında herhangi bir eserde bulunmamaktadır. Gülzâr-ı Mısırî'nin tarihi bir kaynak olmasında bakımından mühim bir yönünü yansıtmaları bakımından, eserde mevcut olan mektupların kimlere gönderildiği sıralanacak ardından kısa bir mektup nakledilecektir. Genelde tasavvuf özelde de Mısırî kültürü açısından birer tarihi vesika olarak değerlendirilebilecek bu mektupların bir kısmı şu şahıslara gönderilmiştir:

1. Birâderi Ahmed Efendi

2. Köprülüzâde Mustafa Paşa'ya gönderdikleri mektûb olup Dersaadet'de Samatya civârında Uşşâkî Dergâhı şeyhi merhûm Şeyh Mehmed Emîn Tevfik Efendi tarafından verilmek suretiyle *Gülzâr-ı Mısırî*'ye derc olunmuştur.

3. Sultân Ahmed Hân-ı Sâlis Hazretleri'ne gönderdiği mektûp

4. Şeyh Mustafa Efendi'ye yazdıkları iki mektûp

5. Oğlu Ahmed Efendi'ye mektubu

6. Aziz Mahmud Hüdâyî Türbedârı Selâmi Efendi'ye gönderdiği mektup

Gerek Niyâzî-i Mısırî'nin gerekse Şemseddin Efendi'nin tasavvuf düşüncesine ışık tutan mektuplardan birini Şemseddin Mısırî, Niyâzî-i Mısırî'nin Selâmi Efendi'ye gönderdiği mektubu onun keramet sahibi, tasarruf ehli bir şeyh olduğunun göstergesi olarak nakletmektedir. Onun tasavvuf düşüncesinin izlerinin sürülmesi bakımından önem arzeden ilgili bölüm *Gülzâr-ı Mısırî*'den aynen alınarak aşağıda nakledilmiştir:

“Selâmî Efendi esnâ-yı zikirde nutk-ı Pîr'i okuyan zâkire, başka birinin nutkunu okumamasını söyler. Zâkir de başka bir kimsenin nutkunu derhâtır edemez, Hazret-i Pîr'in ilâhîsini okur. Selâmî Efendi ise;

“Bu kadar geçmiş evliyâullah ve eizzânın nutku dururken el-yevm hayatta olan bir kimsenin nutkunu niçin okursun?” demiş. Ba'de'z-zikr bir dervîş şu mektûbu Selâmî Efendi'ye verir. Ba'de'l-kırâ'e getiren kimse aranılırsa da bulunamaz. Selâmî Efendi İstanbul'da, Cenâb-ı Mısırî Bursa'da olduğu hâlde bu mektûbun derhâl Selâmî Efendi'ye gönderilmesi, tasarrufât-ı maneviye-i Mısırî'yedendir.

Sûret-i Mektûb

Esselâmü aleyküm,

“Kutbü'r-Rabbânî, Gavsü's-Semadanî ve heykelü'l-bürhânî Hazret-i Hüdâyî Efendi Türbedârı Selâmî Efendi!

İyi misin hoş musun? Dolu musun boş musun? Ne istersin bizim şâirliğimizden ve ne istersin bizim evliyâlığımızdan? Bilmez misin kişinin lisânı, sû-i hâtimesine sebeptir. Ayıptır Selâmî Efendi vesselam!

Mehmed el-Mısrî en-Niyâzî” (Şemseddin Mısrî: 466)

Mısrî’ye Övgüler

Niyâzî-i Mısrî’ye yazılan medhiyelerden hareketle onun şiirlere yansıyan portresi çizilebilir. Zira medhiyeler, övülen şahsın şâir gözüyle nasıl görüldüğünü, onun hangi yönlerinin öne çıkarıldığını göstermesi bakımından önemlidir. Bu bağlamda Şemseddin Efendi, Niyâzî-i Mısrî’ye yazılan medhiyeleri de derlemiştir. *Gülzâr-ı Mısrî*’de bulunan medhiyelerin yazarları şunlardır:

1. Murâd Molla Dergâhı Postnişini Şeyh Hoca Mehmed Murâd Efendi
2. 1802 târihinde Dergâhı tamîr ettiren muhibbân-ı Mısrîyye’den Moralı Nâmık Paşa
3. Sıdkîzâde Senîh Efendi
4. Tekirdağ Kadîrî dergâhında postnişîn olup Niyâzî-i Mısrî’nin orayı teşrîflerinde misâfirî olduğu Şehrî Suyolcuzâde meşâyih-i Kadîriyyeden Ahmed Şehrî Efendi
5. İmâm Mûsâ Kazım hazretlerinin 34’üncü evlâdından Şeyh Ahmed Bedreddîn Efendi’nin şeyhi, Şeyh Mehmed Tâhir Efendi
6. XVII. yüzyıl şairlerinden Tokatlı Ebubekir Kânî
7. Pederinin amcası Şeyhü’ş-Şuarâ Zâik Efendi
8. Sırrî Efendi
9. Emîr Kâsımzâde Şeyh Seyyid Mehmed Emîn Efendi
10. Halîl Hamîd Paşa’nın ahfâdından Şeyh Halîl Sâmi Paşa
11. Mehmed Şemseddin Mısrî (müellifin kendisi)
12. Azbî Mustafa Efendi

Azbî Efendi, Niyâzî-i Mısrî’nin dîvânının yarısından fazlasını tahmîs ederek Türk Edebiyatı Tarihi’nde ender rastlanan bir nümune olmuştur. Onun matbû eserlerde bulunmayıp Şemseddin Efendi’nin eserine aldığı Niyâzî-i Mısrî methiyesinin ilk parçası şu şekildedir:

Bir mürşide muhtâc idim yârdan haber sorsam deyu

Akl u hayâl-i fikrimi dildârıma versem deyu

Sa’y-i belîğ eyler idim ya vuslata ersem deyu

Sağ u solum gözler idim dost yüzünü görsem deyu

Ben taşrada arar idim ol cân içinde cân imiş (Şemseddin Mısrî: 496)

Sonuç

Niyâzî-i Mısrî ve âsitânesi hakkında kaleme alınan en hacimli eser olma özelliğini taşıyan *Gülzâr-ı Mısrî*, oldukça sade ve anlaşılır bir Türkçe ile yazılmıştır. Eserde dönemin tartışmalı konularına girilmeden elde edilen vesikalar çerçevesinde Niyâzî-i Mısrî ve halifelerine dair genişçe malûmât verilmiş, zaman zaman sözlü kaynaklardan da nakillerde bulunulmuştur. Böylece Mısıriyye tarikatının başlangıcından tarikatın son postnişini Şemseddin Efendi zamanına kadar gelen dönemin izi sürülmüştür. Şemseddin Efendi’nin aynı kültüre ilişkin daha önce kaleme alınan eserleri gözden geçirerek daha bütüncül ve kuşatıcı bir bakış açısı oluşturması, eserinin birinci elden vesikalar

barındırması, sözlü kaynaklara başvurusu, ünik nüsha olan pek çok esere ulaşarak doğrudan nakilde bulunması, mezâr taşı, kitabe, mezârlık, tekke gibi eserin vücuda getirildiği dönemde ayakta bulunan târîhi eserleri de bizzat görmesi *Gülzar-ı Mısırî*'yi genelde Bursa kültürü daha özel bir bakış açısıyla ise Mısıriyye kültürü açısından değerli kılmaktadır.

Kaynakça

- Asım, Mütercim. (1305). *el-Okyanûsu'l-basît fî tercemeti'l-kâmûsi'l-muhît*, İstanbul: Matbaatü'l-Osmâniyye.
- Beki, Kâmil. (1997). *Vâkıât-ı Niyâzî-i Mısırî*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.
- Çapan, Pervin. (2005). *Tezkire-i Safâyî*, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.
- Dağlıoğlu, Hikmet. (1937). “M. Şemseddîn Ulusoy”, Ülkü Halkevi Dergisi, Ankara.
- Devellioğlu, Ferit. (2008). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat*, Ankara: Aydın Kitabevi.
- Donuk, Suat. (2016). *Güldeste-i Riyâz-ı İrfân ve Vefeyât-ı Dânişverân-ı Nâdirân*, İstanbul: Gece Kitaplığı Yayınları.
- Efendioğlu, Mehmed. (2012). “Vefeyât”, DİA, Ankara.
- Fahredden, Mehmed. *Gülzâr-ı İrfân*, Millet Ktp., Ali Emîrî, Şer'iyeye, nr. 1098.
- Fındıkoğlu, Fahri. (1941). “Bursa Müverrihlerinden Mehmed Şemseddîn'in Hayatı ve Eserleri”, Uludağ Mecmuası, Sayı: 34, Bursa.
- Gökbilgin, Tayyib. (1968). “Bursa'da Kuruluş Devrinin İlim Müesseseleri, İlim Adamları ve Bursa Tarihçileri Hakkında”, Necati Lugal Armağanı, Ankara.
- İnal, İbnülemin Mahmud Kemâl. (1988). *Son Asır Türk Şairleri*, C. IV, İstanbul.
- İz, Fahir. (1964). *Eski Türk Edebiyatında Nesir*, İstanbul: Osman Yalçın Matbaası.
- Kocatürk, Olcay. (2019). *Mehmed Şemseddin Efendi'nin Ezhâr-ı Şemsî Adlı Bursalı Şairler Tezkiresi*, Tullis. <https://doi.org/10.30568/tullis.603440>
- Levend, Âgâh Sırrı. (1973). *Türk Edebiyatı Târîhi*, Ankara: TTK Basımevi.
- Lütfullah, Mustafa Efendi. (1309). *Tuhfetü'l-asrî fî menâkıbi'l-Mısırî*, Bursa.
- Meral, Arzu. (2019). *Hakikatperest Olalım*, İstanbul: Revak Kitabevi.
- Nâcî, Mu'allim. (1995). *Lugat-ı Nâcî*, İstanbul Çağrı Yayınları: Çağrı Yayınları.
- Selîsî, Baldırzâde. (2000). *Ravza-i Evliyâ*, (haz. Mefail Hızlı-Murat Yurtsever), Bursa: Arasta Yayınları.
- Mısırî, Şemseddin. (1935). *Gülzâr-ı Mısırî*.
- Uzunlar, Aliye. (2013). *Bir Mısırî Şeyhinin Kaleminden Hazret-i Niyâzî-i Mısırî*, İstanbul: Revak Kitabevi.
- Yücer, Rıza Ruşen. (1937). “Mehmed Şemseddîn Ulusoy”, *Türkün*, Bursa.